

COORDONATE ALE ISTORIOGRAFIEI LITERARE BLAJENE

REZUMAT

Cuvinte cheie: istoriografie, istoriografie literara blajeana, Scoala Ardeleana, sec.XIX, sec. XX, generatia pasoptista, perioada interbelica, monografie, micromonografie, carturari si scriitori blajeni.

Am ales ca subiect al tezei mele de doctorat „Coordonate ale istoriografiei literare blajene” din doua motive: ca profesoara de limba si literatura româna în Blaj, orasul scolii ardeleni si al pasoptismului transilvan, este firesc sa fiu preocupata de cunoasterea trecutului sau cultural sub variate aspecte. Al doilea motiv este chiar o consecinta a primului: daca despre istoria, filologia si lingvistica blajeana s-a vorbit adeseori, daca în ultimii ani s-a cercetat din punct de vedere istoric si pedagogic, chiar predarea unor obiecte de învatamânt (v.Adrian Solomon, *Învatamântul muzical blajeana*, Blaj, Editura Buna Vestire, 2003; Ion Todor, Corina Pupos, *Învatamântul matematic românesc în Scolile Blajului de la înfintare pâna la Marea Unire*, Bucuresti, Editura Academiei Române, 2008), o investigare de ansamblu, într-o cuprindere globala, cu ambitii exhaustive asupra istoriografiei literare blajene, nu s-a întreprins. Cercetari parțiale asupra preocuparilor de istorie literara ale unor carturari si scriitori blajeni s-au facut: Mircea Popa, *Timotei Cipariu. Ipostazele enciclopedistului*, Bucuresti, Editura Minerva, 1996, (monografia are un capitol intitulat *Istoricul literar*); Ioan Chindris, *Transilvanica*, Cluj Napoca, Editura Cartimpex, 2003 (în

capitolul *Alexandru Papiu Ilarian si Academia româna*, pp.123-160, are ample referiri la discursul de receptie în Academia Româna; *Viata, operele si ideile lui Georgiu Sincai de Sinca*); Ion Buzasi, *Andrei Muresanu*, monografie, Editura Eminescu, 1988 (are doua capitole consacrate teoreticianului literar si preocuparilor de estetica, inclusiv opiniilor despre cultura populara ale poetului desteptarii nationale); Ilie Rad, *Aron Pumnul*, Cluj Napoca, Centrul de Studii Transilvane, Fundatia Culturala Româna, 2002, (pp.159-172, prezinta *Lepturariul* – o carte de pionierat în istoria antologiilor de literatura româna) – dar accentuarea si aprofundarea acestor preocupari si mai ales circumscrierea lor ferma în istoria literara, se face în aceasta lucrare pentru prima data.

Modelul marturisit al acestei cercetari este *Istoria literara românesca* de Marin Bucur, publicata la Minerva în 1973, în seria „Universitas”, la origine teza de doctorat în filologie, *modelul* si mai ales *imboldul*. N-am urmat însa felul în care Marin Bucur își structureaza ampla panorama a preocuparilor de istorie literara româneasca „de la origini pâna la G. Calinescu” – dupa dominanta timpului de istorie literara practicat, într-o „ asamblare de familii de spirite” (de exemplu: *Virtutile studiilor de istorie*, *O buna istorie literara ascunsa într-o enciclopedie*, *Formele de emotie în studiul literaturii vechi*, *Un secundariat al filologilor*, *Slavistica istorica si impulsul dat istoriei literare vechi*, *Culturalii*, *Bibliografi*, *Comparatisti în disputa*, *Scriitori în sprijinul istoriei literare*, *Corespondenta - gen literar si un document al istoriei literare*, etc.) – desigur si justificate cele mai multe, dar nefunctionale pe o arie mai restrânsa cum este *istoriografia literara blajeana*. Chiar în „panorama istoriei literare” a lui Marin Bucur, nu întotdeauna capitolele sugestiv intitulate sunt si adecvate încadrării unor istorici literari. De exemplu: încadrarea lui Timotei Cipariu în capitolul *Manifestari timpurii*, primul capitol din *Istoriografia literara româneasca*, nu este potrivit pentru ca autorul *Crestomatiei* sau *Analactelor literare*, Blaj, 1858, poate fi considerat *primul istoric literar din cultura româneasca*. Ioan Ratiu este încadrat în capitolul *Sugestii si mici preocupari de istorie literara*, când el, de fapt, este primul dascal blajeian cu preocupari specializate de istorie literara, cultivând cu predilectie o specie a acesteia – studiul monografic sau micromonografia; (în paranteza spunem ca omonimia a jucat aici autorului o festa, istoricul literar blajeian Ioan Ratiu fiind

confundat în unele paragrafe cu omul politic Ion Ratiu: coordonatele biografice, anul nasterii 1827 si anul mortii – 1891 sunt ale omului politic Ion Ratiu, asa cum afirmatia ca „micile monografii ale lui Ioan Ratiu erau produsul unei constiinciozitati debitare romanesc, la care îsi spunea cuvântul si activitatea sa de gazetar la „Telegraful român” este inexacta – pentru ca Ioan Ratiu, profesor la Scolile Blajului si greco-catolic, n-a putut fi redactor la foaia religioasa a Mitropoliei din Sibiu, etc.

În cadrul istoriografiei literare blajene ni s-a parut mai functionala, mai potrivita prezentarea mai cronologica, pe capitole de la iluminismul transilvan pâna în zilele noastre.

Dupa o *Introducere* în care am trasat succint coordonatele istorice si culturale ale Blajului, am structurat rezultatele cercetarii noastre în sase capitole, dupa cum urmeaza:

I. *Preocupari de istorie literara în cadrul „Scolii Ardelene”*, prezentând scrierea mai putin cunoscuta, a lui Samuil Micu, *Scriitorii cei din români* – ca prima schita bibliografica din literatura româna.

II. *Generatia pasoptista blajeana sau de-a doua generatie a Scolii Ardelene*. Este capitolul cel mai amplu în cadrul caruia am prezentat preocuparile de istorie literara ale lui: Timotei Cipariu, George Baritiu, Andrei Muresanu, Aron Pumnul si Alexandru Papiu Ilarian. Paginile cele mai numeroase le-am consacrat lui Timotei Cipariu, spirit enciclopedic, care poate fi considerat întemeietorul istoriei literare în cultura româna, nu numai prin preocuparile teoretice de a defini disciplina istoriei literare, dar si prin câteva realizari concrete, unele dintre acestea cu meritele pionieratului: *Crestomatie sau Analecte literare*, Blaj, 1858, este o istorie a literaturii române vechi în texte alese, citata în toate tratatele de istorie literara care sau scris ulterior; *Elemente de poetica, metrica si versificatiune*, Blaj, 1861, este primul tratat de teorie literara din istoriografia literara româneasca – si asa cum am aratat, o posibila sursa a poemului eminescian *Epigonii*; *Arhivu pentru filologie si istorie* (1867), publicatia lui Cipariu este nu numai prima revista de specialitate din cultura româna, ci si prima revista de istorie literara, precursora revistei actuale „Manuscriptum”, aici publicându-se pagini inedite din opera reprezentantilor Scolii Ardelene; George Baritiu în „Observatoriul”, ne-a dat primele biografii ale unor scriitori pasoptisti ca

Andrei Muresanu, Ion Maiorescu, s.a. Unii istorici literari (Serban Cioculescu de pilda) îl considera pe Andrei Muresanu mai valoros ca publicist decât ca poet, gazetaria lui, de o mare diversitate tematica având pertinente consideratii, unele de o surprinzătoare modernitate despre poezia universală, menirea socială a poeziei, despre poezia și muzica populară. Aron Pumnul, dascalul venerat al lui Eminescu, este autorul *Lepturariului românesc* – „Stramosul antologiilor”- cum numeste aceasta carte Marin Bucur, un tablou vast al întregii literaturi românești din toate provinciile despartite din cauza vitregiilor istorice, prefigurând astfel viziunea calinesciană din marea sa istorie literară, în care scriitorii români sunt văzuți ca „eternii pazitori ai solului nostru vesnic”. Alexandru Papiu Ilarian, care are atâtea asemanări caracteriologice și temperamentale cu autorul *Hronicii românilor și a mai multor neamuri*, prin discursul de recepție la Academia Română ne-a dat prima monografie despre Gheorghe Sincai.

III. *Istoriografia literară blajeana la sfârșitul secolului al XIX-lea* înregistrează contribuțiile în acest domeniu ale lui Ion Bianu și Alexandru Grama. Ion Bianu, după numai un an de când este nevoit să parasească Școlile Blajului, proaspăt student la Facultatea de Litere din București, tipărește în 1876, cu o ortografie accentuat etimologizantă, prima schiță monografică sau micromonografie despre Samuil Micu, având ca model scrierea lui Alexandru Papiu Ilarian despre Gheorghe Sincai. Numele lui Alexandru Grama a devenit faimos între detractorii lui Eminescu, pentru pamfletul *Mihailu Eminescu* (1891), publicat mai întâi în paginile ziarului „Unirea” și apoi în volum. Despre acest volum s-a scris mai ales la modul pamfletar. Putine comentarii (D. Popovici, N. Manolescu, Mircea Popa, Ioan Chindris) au încercat nu o disculpăre a pamfletarului blajeian, ci o explicație a contextului socio - cultural care a favorizat apariția acestuia.

IV. *Istoriografia literară blajeana la începutul sec. al XX-lea* este mai bogat reprezentată și se caracterizează printr-o diversitate de contribuții istorico-literare. În această perioadă activează la Blaj, un profesor care se va consacra acestei discipline – istoria literaturii. Este vorba de Dr. Ioan Ratiu (1869-1917), autorul mai multor monografii și micromonografii literare, consacrate îndeosebi carturarilor blajeni, unele cu meritele pionieratului: prima monografie despre Timotei Cipariu, prima monografie

despre Ioan Rusu, o documentata monografie despre Andrei Muresanu. Margareta Hodosiu (1891-1953), își sustine la Budapesta doctoratul cu o teza de folcloristica intitulata *Poezia populara româneasca din zona Blajului*, fiind prima româncă ardeleană doctor în litere; tot un doctorat în litere sustine în 1904, profesorul blajean Emil Sabo, cu o teza (sustinuta și publicata în limba maghiară, pentru ca aceasta era uzanta înainte de Marea Unire din 1918) consacrata vietii și operei lui George Cosbuc- prima teza de doctorat despre poetul *Firelor de tort*, pe care nu am găsit-o mentionata în bogata bibliografie cosbuciana. Perioada începutului de secol XX înregistrează și contributii de istorie literară, ale unor carturari specializati în alte domenii: Augustin Bunea este în primul rând istoric și orator- poate cel mai mare orator al Blajului, dar predicile sale funebre au adeseori virtutiile portretului literar și cuprind caracterizari memorabile; Alexandru Ciura este scriitor și gazetar, dar și autorul unei interesante paralele literare Eminescu – Cosbuc din care se vede ca pamfletul lui Alexandru Grama n-a generat la Blaj un curent antieminescian, autorul unor foiletoane despre scriitorii români (D. Bolintineanu; Andrei Muresanu; Iosif Vulcan, Petru Maior) sau al unor schite ...despre care i-a cunoscut la Blaj, cu ocazia serbarilor semicentenarului Astei din 1911: Caragiale, Cosbuc, St. O. Iosif.

Elie Daianu (1869- 1956) este unul dintre cei mai harnici gazetari ardeleni, dar și autorul unor biografii de popularizare despre figuri legendare din trecutul cultural al Blajului(Timotei Cipariu și Ion Micu Moldovan). Pentru istoria literară, contributia lui cea mai însemnata consta în adunarea și publicarea unor marturii despre popasul eminescian la Blaj din vara anului 1866, publicate în broșura *Eminescu în Blaj. Amintiri ale contemporanilor*, Sibiu, 1914; iar Mihail Strajanu, un alt memorialist al trecerii lui Eminescu prin orasul de la încręgatura Târnavelor, este colaborator cu articole de istorie literară la *Enciclopedia Româna* a lui C. Diaconovici.

V. *Istoriografia literară blajeană în perioada interbelică* este impulsionata, ca și literatura (poezia, proza), de ceea ce s-a numit „*localismul creator*”. La Blaj apar acum patru publicatii: „Cultura creștina”, „Unirea”, „Unirea poporului” și „Blajul”(1934- 1936). Ultima este revista profesorilor scriitori blajeni (Pavel Dan, Radu Brates, Dionisie Popa. Margineni, Virgil Stanciu) – grupati în jurul lui Nicolae Comsa, nepotul lui Ion Bianu, care este după Ion Ratiu, al doilea profesor blajean

consacrat cu predilectie studiilor de istorie literara. Pe lângă revista „Blajul” pe care o coordonează a inițiat o colecție de micromonografii intitulată „Oamenii Blajului”, din care au apărut numai patru titluri: *Inochentie Micu Clain* de Nicolae Comsa, *Petru Pavel Aron* de Virgil Stanciu, *Ioan Bob* de Nicolae Lupu și *Gheorghe Sincai* de Dionisie Popa Margineni. În ce-i privește, pe Virgil Stanciu, Nicolae Lupu și Dionisie Popa Margineni aceste micromonografii sunt și singurele cărți pe care le-au publicat, reprezentând contribuția lor la istoriografia literară blajeană.

Mai mult decât în perioada precedentă, a începutului de secol XX, se cultiva *evocarea literară*, și ca specie literară, dar și cu elemente ce o fac utilă, ca izvor documentar de istorie literară. Doi sunt reprezentanții acestei specii pe care o anexăm istoriografiei literare blajene din această perioadă: Alexandru Lupeanu-Melin cu *Evocări din viața Blajului* și Septimiu Popa cu volumul *Caravanele Ardealului*.

Prin activitatea lui Ștefan Manciulea, istoric și geograf în primul rând, într-o vreme universitar clujean, putem vorbi de o pasiune istorico-literară.: *Timotei Cipariu*, pentru că numeroasele studii, articole, broșuri, consacrate „parintelui filologiei române”, scrise de-a lungul unei vieți, dacă ar fi reunite, ar constitui o amplă monografie Ciprii, iar Ion Agârbiceanu, într-o vreme director al A.G.R.U.-ului și colaborator la publicațiile *Astrei* a publicat mai ales pentru luminarea satelor- în continuarea crezului iluminist al reprezentanților Școlii Ardelene – broșuri de popularizare: *Carturari români* (diaconul Coresi, stolnicul Cntacuzino, Dimitrie Cantemir, Gheorghe Lazar, Ion Heliade Radulescu, G. Barit) și *Marii cântareți* (G. Alexandrescu, V. Alecsandri și G.Cosbuc).

Ultimul capitol, al VI-lea este consacrat *Istoriografiei literare blajene după al Doilea Război Mondial*. Delimitarea nu este însă rigidă, pentru că și Ioan Miclea și Radu Brates, și Nicolae Albu au publicat în perioada interbelică, dar acum apar câteva lucrări ale lor care justifică prezentarea lor în această perioadă. *Radu Brates* (1913-1973) este într-un fel continuatorul lui Al. Lupeanu-Melin și Septimiu Popa din perioada anterioară, cultivând și el evocarea literară în volumul *Aspecte din viața Blajului*, la care adaugă și temeinice contribuții de istorie literară prin studiul consacrat lui Pavel Dan, Octavian Goga, oratorul, lui Ion Agârbiceanu,

psalmilor arghezieni, etc. *Nicolae Albu* (1910-1986) este preocupat mai ales de publicarea unor pagini inedite – dându-ne prima editie, în colectia „Restituiri” a editurii Dacia, a *Poeziilor* lui Timotei Cipariu, precum și *Scrieri și documente*, de asemenea inedite, referitoare la viața și activitatea lui Petru Maior. *Ioan Miclea* și *Teodor Seiceanu* au scris numai accidental pagini de istorie literară. Filozoful Ioan Miclea a scris un studiu despre poezia religioasă a lui Ioan Alexandru, la apariția volumului *Imnele Bucurie*, 1973, intitulat *Poezia luminii sau lumina poeziei* – care este după marturisirea poetului însuși, cel mai profund comentariu al creației sale poetice; iar profesorul de istorie Teodor Seiceanu, colaborator și redactor în anii putini de după al Doilea Război Mondial la „Unirea poporului”, a fost pasionat de colecționarea folclorului din satul natal Sâncel, oferindu-ne culegerea de poezii populare *Târnava cu apă rece*. *Ion Brad* (n. 1929) absolvent eminent al liceului blajean, promovat în 1948, este în primul rând poet și prozator, dar el cultiva și istoria literară, scriind o monografie despre poetul Emil Isac – prezentat ca un „tribun al ideilor noi”, a îngrijit și a prefatat ediții din opera lui Ion Agârbiceanu, despre care a scris și o monografie evocatoare *Ion Agârbiceanu – sfânt părinte al literaturii române*, iar de curând a predat editurii blajene Buna Vestire o selecție din opera fostului său coleg blajean, Tudor L. Megiesan, restituindu-i astfel Blajului și literaturii române un talentat și până acum necunoscut scriitor. Dar mai ales Ion Brad cultiva un auxiliar pretios al istoriei literare, pe care îl ilustrează în câteva din volumele sale publicate în ultimii ani (*Printre Oamenii Blajului, Aicea printre ardeleni, Dincoace de munti, Printre mii de scrisori, Printre alte mii de scrisori*) și anume memorialistica epistolară. Cu o pasiune de admirabil arhivar al istoriei literare, Ion Brad a păstrat miile de scrisori primite de-a lungul anilor de la colegii săi scriitori și de la prietenii săi blajeni, foști profesori sau colaboratori, astfel că în opera sa scrisoarea declanșează amintiri literare iar acestea sunt completate și nuanțate de epistolarul său. Ultimul reprezentant al istoriografiei literare, *Ion Buzasi* (n. 1943) s-a dedicat cercetării legăturilor unor scriitori români cu Blajul (cu acest titlu, *Scriitorii români și Blajul* (1997) a apărut una din cărțile sale) , dar din aceeași arie tematică fac parte și cărțile *Eminescu și Blajul* (1995), *Pavel Dan și Blajul*, (2007), *Ion Brad și Blajul* (2009). La acestea se adaugă opera de

editare a unor scriitori blajeni, Timotei Cipariu (cu vol. *Scrieri literare*, 2005), Al. Lupeanu – Melin, *Evocari din viata Blajului*, Septimiu Popa, *Caravanele Ardealului*, Ioan Rusu, *Versuri si traduceri*. Activitatea sa de istoric literar este completata de alcatuirea unor antologii (*Povestitori ardeleni*, *Vechi pagini blajene despre Eminescu*, *Câmpia libertatii în literatura*, *Poezia religioasa româneasca – în doua editii,- editia întâi, în 2003, editia a II-a în 2010*. Pornind de la aceasta carte a propus Editurii Galaxia Gutenberg o colectie „Poeti în rugaciune” din care au aparut pâna în prezent 12 volume.

Lucrarea lui Marin Bucur ne-a fost utila si în definirea conceptului de *istoriografie literara*. În *Dictionar de termeni literari*, Editura Academiei R.S.R., este consemnat doar termenul de *istorie literara* prezentat cu trei sensuri: 1. „dezvoltatea literaturii unui popor sau a mai multora, de la origini pâna în contemporaneitate, în raport cu evolutia generala a civilizatiei”; 2. „disciplina ce se ocupa cu studiul evolutiei literaturii si care însumeaza toate formele de cercetare ale acestei evolutii: monografiile, sinteze, studii consacrate unor probleme speciale etc.”. Si abia la cel de-*al treilea* sens se mentioneaza ca sub numele de „*istoriografie literara* se înțelege fie totalitatea lucrarilor consacrate istoriei unei literaturi, fie disciplina care se ocupa cu perfectionarea metodelor de cercetare, cu miscarea de idei din cadrul istoriei literare, cu studiile de stricta specialitate. Termenul se acopera în parte cu cel de *istorie liteara*, de unde si indecizia folosirii în limbajul curent”(op.cit.p. 222-224). În *Noul dictionar universal al limbii române* (autori Ioan Oprea, Carmen Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Viorica Zastroiu), editia a doua, Litera International, Bucuresti, Chisinau, [2006], p.630, termenul *istoriografie* este definit la modul general cu doua acceptiuni: 1. „, stiinta a istoriei care se ocupa cu studiul operelor si conceptiilor istorice”, 2. „, totalitatea scrierilor istorice ale unui autor, dintr-o tara sau dintr-o perioada”. Marin Bucur are pentru istoriografia literara o definitie mai succinta si mai lamuritoare: „, istoria istoriei literare”, urmata de câteva precizari care ne-au fost utile în cercetarea întreprinsa: „Istoria unei literaturi are un dublu aspect: unul care este egal prin timp cu însasi creatia [literara] si altul prin care se ia cunostinta de aceasta, se intra într-un proces istoric, în constiinta timpului, ca forma de existenta. Asa cum utile ne-au

fost în prezentare precizarile cu privire la convergențele în timp dintre istoria și critica literară: „Pe cât de distincte sînt între ele istoria și critica literară pe atât au fost și sînt de inserabile. Cum nu există critica literară << pura >>, tot așa nu există istoria literară pură. Ceea ce s-a scris odată despre Eminescu în timpul vieții poetului, noua ne poate apărea astăzi ca un material de istorie literară”. (Marin Bucur, op. cit. p.5, 6.)

Am ezitat la început: să prezentăm sau să renunțăm la unii scriitori la date biografice. Am optat în cele din urmă, pentru sumare date biografice din două motive: unii autori, și ne referim la cei care n-au depășit o notorietate locală sunt necunoscuți sau vag cunoscuți chiar istoricilor literari, de aceea prezentarea succintă a biografiei lor se impunea; în al doilea rând, unele precizări biografice, chiar în cazul autorilor cunoscuți, erau necesare fiind în legătură directă cu opera prezentată.

În final trebuie să preîntâmpinăm o eventuală obiecție legată chiar de conținutul tezei, *Istoriografia literară blajeana*. Vor fi poate nedumeriri că sub numele de *istoriografie literară blajeana* am cuprins și autori care nu aparțin Blajului, sau nu aparțin numai Blajului. Dacă în cazul unor scriitori (istorici, istorici literari, filologi) ca Samuil Micu, Timotei Cipariu, Al Grama, Augustin Bunea, Nicolae Comsa, Radu Brates, Nicolae Albu, Ion Buzasi această încadrare este pe deplin justificată, în cazul altora, încadrarea lor în *istoriografia literară blajeana* ar putea fi subiect de controversă literară. Dar n-am folosit termenul de *istoriografie literară blajeana*, gândindu-ne la o strictă delimitare biografică: a trăit toată viața, și-a desfășurat toată activitatea în Blaj și prin aceasta la o firească și de netăgăduit circumscriere geografică, ci în sensul importanței pe care Blajul a avut-o în creația lor științifică, istorică sau istorioco-literară. Sunt motivată în această opțiune și de apariția unor dicționare literare regionale sau județene: au apărut astfel, pe lângă vechea și mereu citată carte *Dascalii Blajului*, în prima ediție, din 1943, având ca autor numai pe Nicolae Comsa, în a doua ediție, apărută la București, Editura Demiurg, 1994, adăugându-se coautor Teodor Seiceanu și care a constituit principalul ghid în alegerea autorilor prezentați, dar la care am asociat și micul dicționar *Oameni de ieri și de azi ai Blajului* de Ana și Arcadie Hinescu,

dictionare ale scriitorilor mureseni, satmareni, din judetul Bistrita - Nasaud, carturari brasoveni, etc. Cel care rasfoieste aceste dictionare va fi surprins sa afle ca acelasi autor este prezent în doua, trei sau chiar patru dictionare. De pilda *Andrei Muresanu* (1816-1863) este prezent si în *Dictionarul literar al judetului Bistrita Nasaud* de Teodor Tanco, în mod justificat, pentru ca autorul Imnului national s-a nascut si copilarit la Bistrita, este prezent si în micul dictionar *Oameni de ieri si de azi ai Blajului*, tot în mod justificat pentru ca între 1832- 1838, în oraselul de la confluenta Târnavelor si-a facut studiile liceale si a început studiile teologice, iar primul sau biograf, Ioan Ratiu, accentua categoric importanta Blajului în formatia sa intelectuala: „Fara exagerare putem zice, ca pe Andrei Murasan, *singur*(subl.ns.) Blajul la- facut ceea ce a fost. Daca nu ar fi intrat în scolile de aici, si daca nu ar fi supt spiritul lor, Andrei Murasan niciodata n-ar fi ajuns bardul natiunii, caci nu ar fia avut birul care sa-l conduca. Natura i-a dat sentimente si talent, Blajul i-a dat directiva. Blajul a desteptat în el iubirea de libertate, de neam si de literatura româneasca. Blajul i-a dat povete spirituale, cu cari a pasit pe cararea vietii si a început o lupta grea, dar o lupta serioasa” (v. *Viata si operele lui Andrei Muresan*”. *Studiul istoric literar* de Ioan Ratiu, Blaj, 1900, p.24). Este prezent si în dictionarul *Carturari brasoveni*, Brasov, 1978, pentru ca în orasul de la poalele Tâmppei si-a desfasurat între 1838- 1850, alaturi de George Barit si sub îndrumarea acestuia cea mai rodnică activitate a sa, si ar putea figura si într-un dictionar al scriitorilor sibieni, pentru ca în orasul de pe malul Cibinului a desfasurat între 1850-1861, în coloanele ziarului „Telegraful Român”, o bogata activitate publicistica, prin care se clasifica printre cei mai importanti gazetari ardeleni din secolul al XIX-lea. Tot astfel în cazul lui George Baritiu „, pecetea definitiva a formatiei sale i-o conferise Blajul, spre care el va privi întotdeauna cu recunostinta fiindca aici, cum avea sa marturiseasca în testamentul prin care lasa Muzeului din Blaj condeiul de aur ce i-a fost daruit la împlinirea vârstei de 80 de ani << am învătat sa ramân român si sa scriu româneste, patru ani ca scolar, patru ani ca seminarist la facultatea teologica si un an ca profesor>>”(v. Vasile Netea, *George Baritiu. Viata si activitatea sa*, Bucuresti, Editura Stiintifica, 1966, p.48). George Barit este prezent, repetam justificat, în dictionarul *Carturari brasoveni*,

pentru ca activitatea lui de întemeietor al presei românești din Transilvania, de profesor la școala românească din Brașov, argumentează această apartenență; așa cum ar putea fi prezentat și într-un dicționar al scriitorilor sibiieni, fiind unul dintre întemeietorul *Astrei* în 1861 și redactorul revistei „Observatoriul” de la Sibiu. Aceleași argumente se pot invoca și în cazul lui Aron Pumnul, Alexandru Papiu Ilarian, Ion Bianu, Alexandru Ciura, ș.a. Într-o emoționantă scrisoare de recunoștință către Ion Micu Moldovan, binefacătorul său, Ion Bianu, fostul elev al Blajului, ajuns profesor universitar, academician și director al Bibliotecii Academiei Române își aminteste cu dușiosie cum bătrânul dascăl blajeian împărțea cu elevii pe care îi ținea în gazdă „și masuta și porția de cost de la seminar și odăita mică și singura pe care o avea”. Așadar încadrarea acestor scriitori (istorici literari), în ceea ce am numit „istoriografia literară blajeana” este justificată și prin asemenea „profesiuni de credință”. Concluziile lucrării argumentează această încadrare.

Bibliografia și anexele sunt o completare firească a paginilor tezei – paginile bibliografiei reliefând suportul informativ, iar anexele aduc imagini mai puțin cunoscute, unele dintre ele chiar inedite din istoriografia literară blajeana.

După această incursiune în istoriografia literară blajeana se impun câteva concluzii:

? Ca în atâtea domenii ale culturii, istoriografia literară românească este o prioritate culturală a Blajului, pentru că începuturile ei le putem situa, așa cum am văzut, în perioada Scolii Ardelene - printr-o „listă bibliografică” alcătuită de Samuil Micu, pe care Lucian Blaga îl socotea „întâiul mare scriitor român din Transilvania.”

? Aproape toți dascălii Blajului, din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea sunt carturari cu preocupări multilaterale, unii - cum este Timotei Cipariu - figura enciclopedică a culturii române, pentru care istoria literară nu este nici domeniul principal și nici domeniul predilect. Dar, precum colegii lor de generație pasoptista din Principate, ei au conștiința clară că sunt „oamenii începutului de drum.” Așa cum spune Grigore Alexandrescu în „*Epistola către Voltaire*”: „, *Altfel* (subl. n.) e-n țara la noi: noi trebuie să formăm,/ Să dam un aer, un ton limbii în care lucrăm; / *Pe nebatute* cărări loc de trecut să găsim,/ Și nelucrate câmpii de ghimpi să le curățim.” Cipariu

„trebuie socotit un *întemeietor de disciplina* și un deschizător de drum și în domeniul istoriei literare.”¹

? Câteva din aceste încercări sau schițe de istorie literară au meritul pionieratului: *Crestomatie sau analecte literare* (Blaj, 1858) de Timotei Cipariu este prima istorie a literaturii române vechi, în texte alese, utilizată de toți specialiștii acestei discipline mai târziu; *Elemente de poetica, metrica și versificațiune* (Blaj, 1860) a aceluiași erudit dascăl blajean - este prima lucrare mai amplă de teorie literară din disciplina respectivă a științei literaturii; *Discursul de receptie la Academia Română*, din 1869 al lui Al. Papiu Ilarian este prima monografie despre Gheorghe Sincai; schița bio-bibliografică *Viata și activitatea lui Maniu Samuil Micu* este prima monografie consacrată acestui corifeu al Școlii Ardelene.²

? Chiar dacă astăzi ele sunt depășite din punct de vedere axiologic și interpretativ, au meritul că au stimulat cercetări ulterioare, aprofundate și originale. Cititorului de astăzi (sau cercetătorului literar) ele îi par apologetice, encomiastice, dar pentru carturarilor blajeni care nutreau o adevărată venerație față de oamenii de seamă din trecutul istoric și cultural al orașului, aceasta era o modalitate firească de evocare. Dincolo de rostul pedagogic, educativ asemenea biografii erau menite să dea sentimentul continuității unor idealuri naționale: de aceea carturarilor generației pasoptiste scriu cu precădere despre corifeii Școlii Ardelene (Alexandru Papiu Ilarian - despre Gheorghe Sincai; Ion Bianu - despre Samuil Micu), cei din generația următoare, de la începutul secolului XX vor scrie despre cea de-a doua generație a Școlii Ardelene: Ion Rătiu - va scrie despre Timotei Cipariu, Andrei Muresanu și Ioan Rusu.

---

¹ Mircea Popa, *Timotei Cipariu. Ipostazele enciclopedistului*, București, Editura Minerva, 1993, p. 131.

² Este și singura monografie în care acest reprezentant al Școlii Ardelene este menționat și cu numele de botez - Maniu - nu numai cu numele de calugărie, lucru ce a facilitat o interesantă descoperire literară ce întregeste opera acestuia cu o lucrare absolut necunoscută - *Laudele* „O culme a versificației religioase transilvanene” (v. Samuil Micu *Cuvinte de lauda. După un vechi manuscris religios*. Editie îngrijită și prefată de Mircea Popa, Galaxia Gutenberg, 2011. În prefața se menționează că situația paternității acestui manuscris nu era foarte clară. „Abia în momentul în care noi l-am identificat pe Man Micul în persoana lui Samuil Micu (carturarul s-a numit la naștere Maniul Micul prenumele de Maniu fiind schimbat apoi la trecerea la calugărie în cel de Samuil), manuscrisul a putut fi luat în studiu ca atare.”).

? Istoriografia literara blajeană înregistrează doar doi istorici literari propriu-zisi, adică preocupați în mod special și sistematic de această disciplină: la începutul secolului XX - Ion Ratiu, iar în perioada interbelică, Nicolae Comsa.

? Un moment important al istoriografiei literare blajene îl constituie receptarea poeziei lui *Eminescu la Blaj*, - în contextul mai larg al pătrunderii operei poetului național în Transilvania. Pentru o justă apreciere a acestei receptări, considerăm că ar trebui reeditat controversatul „studiu critic” *Eminescu* de Al. Grama, studiu introductiv, note și comentarii și cu toate filiațiile posibile legate de acest context. „Studiul critic” al lui Al. Grama, dincolo de tonul său pamfletar și de obtuzitatea percepției critice, care, în mod sigur, indignează pe cititorul actual, a impulsionat la utile *cercetări de istorie literară locală*.

? Cercetările de istorie literară locală constituie o componentă importantă a istoriografiei blajene, mai ales sub forma documentară: „amintirile contemporanilor” despre popasul eminescian la Blaj din vara anului 1866, culese și publicate de Ilie (Elie) Daianu au constituit temeiul documentar pentru toate biografiile consacrate acestui episod din viața poetului; paginile lui Al.Ciura despre Cosbuc și Caragiale (notăm că Al.Ciura este unul din primii *autori de interviuri*, interviul fiind un auxiliar al istoriei literare) sunt importante contribuții biografice;

? Alături de asemenea contribuții de istorie literară locală - istoriografia literară blajeană consemnează o multime de broșuri, biografii sau minimonografii datorate lui Ion Ratiu, Al.Ciura, Ilie (Elie) Daianu, care ar trebui, de asemenea reeditate, pentru că evocă personalități, pe nedrept uitate din istoria și cultura din Transilvania; ele și-au găsit o continuare firească în colecția „Oamenii Blajului”- recomandată de Ion Bîanu profesorului Nicolae Comsa în anii '40 ai secolului trecut.

? Cercetarea trecutului cultural blajean din perspective istoriografiei literare întregeste imaginea știută de atâta vreme a unor carturari blajeni, nuanțând-o sau îmbogățind-o. Augustin Bunea, este, în primul rând istoric, un istoric apreciat superlativ de Nicolae Iorga pentru monografiile sale despre istoria Transilvaniei; este un orator, poate cel mai mare orator al Blajului, neîntrecut în oratoria de amvon și în predicile funebre. Dar lectura *Discursurilor* sale (aparute în 1903 și reeditate în 1908) ni-l arată și ca un portretist literar: discursul despre George Barit, Iacob Muresianu,

Constantin Papfalvi; sau chiar cu însusiri de istoric literar exprimându-si pareri originale, chiar daca neîmpartasite de istoria literara de mai târziu, în probleme controversate cum ar fi studiul lui Al.Grama despre Eminescu.

? În fine, prezentarea istoriografiei literare blajene, în lucrarea de fata, are si un implicit scop pedagogic. Aproape totii istoricii literari blajeni au fost oameni de catedra, demonstrând ca între activitatea didactica si cercetarea stiintifica (istorico – literara) este o benefica relatie complementara.